

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	1
POGLAVLJE I - KVALITET VAZDUHA, POJAM, STANJE I ZAŠTITA	
1.1 Uvod.....	5
1.2 OSNOVNE KOMPONENTE ŽIVOTNE OKOLINE.....	6
1.2.1 Vazduh.....	6
1.2.2 Voda.....	7
1.2.3 Zemljište (tlo).....	7
1.3 ZAGAĐENJE ŽIVOTNE OKOLINE.....	7
1.4 STANJE KVALITETA VAZDUHA U SVIJETU I KOD NAS.....	9
1.5 MOGUĆE POSLJEDICE ZAGAĐENJA VAZDUHA.....	10
1.6 STRATEGIJA ZAŠTITE VAZDUHA.....	11
LITERATURA.....	15
POGLAVLJE II - ATMOSFERA	
2.1 Uvod.....	19
2.2 KARAKTERISTIKE ATMOSFERE.....	20
2.3 TEMPERATURNI PROFIL ATMOSFERE.....	21
LITERATURA.....	24
POGLAVLJE III - NAJVAŽNIJI POLUTANTI KOJI SE POJAVLJUJU U ATMOSFERI	
3.1 ČESTICE U VAZDUHU.....	27
3.1.1 Uvod.....	27
3.1.2 Osobine čestica u vazduhu.....	29
3.1.3 Izvori čestica u vazduhu i njihove koncentracije.....	30
3.1.4 Uticaj čestica u vazduhu na sunčevu radijaciju, klimu u blizini tla, vidljivost, materijale i vegetaciju.....	31
3.1.5 Uticaj čestica iz vazduha na respiratorni sistem čovjeka, toksičnost.....	35
3.2 OKSIDI SUMPORA.....	37
3.2.1 Uvod.....	37
3.2.2 Izvori sumpor-dioksida.....	38
3.2.3 Koncentracije oksida sumpora u vazduhu.....	41
3.2.4 Uticaj oksida sumpora u atmosferi na materijale, vodeni eko-sistem i vegetaciju.....	43
3.2.5 Toksični uticaji oksida sumpora koji se pojavljuju u atmosferi.....	44
3.3 UGLJEN-MONOKSID (CO) U VAZDUHU.....	45
3.3.1 Uvod.....	45
3.3.2 Izvori ugljen-monoksida i njegov sadržaj u vazduhu.....	45
3.3.3 Toksični uticaj ugljen-monoksida.....	48
3.4 OKSIDI AZOTA.....	49
3.4.1 Uvod.....	49
3.4.2 Izvori oksida azota i njihov sadržaj u vazduhu.....	49
3.4.3 Uticaj oksida azota na materijale i vegetaciju.....	54

3.4.4	Toksični uticaj oksida azota	55
3.5	VOLATILNA ORGANSKA JEDINJENJA (VOJ)	56
3.5.1	Uvod	56
3.5.2	Izvori VOJ i njihov sadržaj u atmosferi	56
3.5.3	Uticaj ugljovodonika i pojedinih aldehida na vegetaciju i zdravlje ljudi	59
3.6	FOTHEMIJSKI OKSIDANTI	60
3.6.1	Uvod	60
3.6.2	Izvori i koncentracije fotohemijskih oksidanata u vazduhu	60
3.6.3	Uticaj ozona na materijale, vegetaciju i bakterije	65
3.6.4	Toksični uticaj fotohemijskih oksidanata	66
3.7	OLOVO (Pb) U VAZDUHU	68
3.8	HLOR (Cl ₂) U VAZDUHU	71
3.9	SUMPOR-VODONIK (H ₂ S) U VAZDUHU	71
3.10	FLUORIDI U VAZDUHU	71
3.11	AZBEST U VAZDUHU	72
3.12	UGLJEN-DIOKSID (CO ₂) U VAZDUHU	72
	LITERATURA	76

POGLAVLJE IV - PREGLED GLAVNIH IZVORA POLUTANATA U VAZDUHU

4.1	UVOD	81
4.2	IZGARANJE FOSILNIH I DRUGIH GORIVA U ENERGETSKIM POSTROJENJIMA	82
4.2.1	Uvod	82
4.2.2	Izgaranje čvrstih goriva u energetske postrojenjima	83
4.2.2.1	Izgaranje uglja	83
4.2.2.2	Izgaranje otpadaka drveta i kore drveta	84
4.2.3	Izgaranje lož-ulja (naftini derivati)	85
4.2.4	Izgaranje prirodnog gasa	86
4.2.5	Motori sa unutrašnjim sagorijevanjem	87
4.3	INDUSTRIJA I DJELATNOSTI KOJE KORIŠTE RASTVARAČE	90
4.3.1	Uvod	90
4.3.2	Hemijske čistione	91
4.3.3	Površinska zaštita	91
4.3.4	Skladištenje i distribucija naftnih derivata	91
4.4	NEORGANSKA HEMIJSKA INDUSTRIJA	92
4.4.1	Uvod	92
4.4.2	Proizvodnja amonijaka	94
4.4.3	Proizvodnja hlora i kaustične sode	95
4.4.4	Proizvodnja hloratne kiseline	96
4.4.5	Proizvodnja nitratne kiseline	96
4.4.6	Proizvodnja natrijum-karbonata	97
4.4.7	Proizvodnja sulfatne kiseline	97
4.4.8	Proizvodnja kuhinjske soli	100
4.5	ORGANSKA HEMIJSKA INDUSTRIJA (PROCESNA)	100
4.5.1	Uvod	100
4.5.2	Proizvodnja adipinske kiseline	101
4.5.3	Proizvodnja eksploziva	103
4.5.4	Proizvodnja anhidrida ftalne kiseline	103
4.5.5	Proizvodnja plastičnih masa	104

4.5.6	Proizvodnja sapuna i detergenata.....	105
4.5.7	Proizvodnja sintetskih vlakana.....	106
4.5.8	Proizvodnja sintetske gume.....	107
4.5.9	Proizvodnja tereftalne kiseline.....	107
4.5.10	Proizvodnja propilen-oksida.....	108
4.5.11	Proizvodnja anhidrida maleinske kiseline.....	108
4.5.12	Proizvodnja toluendiizocijanata (TDI).....	109
4.5.13	Proizvodnja čađi.....	111
4.6	PREHRAMBENA INDUSTRIJA.....	112
4.6.1	Prženje kafe.....	112
4.6.2	Silosi i mlinovi.....	113
4.6.3	Proizvodnja alkoholnih pića.....	113
4.6.4	Prerada ribe.....	113
4.6.5	Sušenje mesa.....	114
4.6.6	Proizvodnja skroba.....	115
4.6.7	Proizvodnja vještačkog đubriva (fosfatno).....	115
4.6.8	Proizvodnja vještačkog azotnog đubriva.....	115
4.7	METALURGIJA.....	116
4.7.1	Uvod.....	116
4.7.2	Proizvodnja glinice i aluminijuma.....	117
4.7.3	Proizvodnja metalurškog koksa.....	120
4.7.4	Proizvodnja bakra.....	122
4.7.5	Proizvodnja gvožđa i čelika.....	123
4.7.6	Proizvodnja olova.....	124
4.7.7	Proizvodnja cinka.....	125
4.8	INDUSTRIJA MINERALNIH PROIZVODA.....	125
4.8.1	Proizvodnja hidroizolacionih materijala.....	125
4.8.2	Proizvodnja cigle i sličnih keramičkih proizvoda.....	127
4.8.3	Proizvodnja portland-cementa.....	127
4.8.4	Proizvodnja stakla.....	129
4.8.5	Proizvodnja gipsa.....	130
4.8.6	Proizvodnja kreča.....	130
4.9	NAFTNA INDUSTRIJA.....	132
4.9.1	Uvod.....	132
4.9.2	Rafinerije nafte.....	132
4.9.3	Prerada prirodnog gasa.....	134
4.10	PRERADA DRVETA.....	135
4.10.1	Uvod.....	135
4.10.2	Proizvodnja drvne pulpe.....	135
	LITERATURA.....	138

POGLAVLJE V - PRAĆENJE KVALITETA VAZDUHA U URBANIM I INDUSTRIJSKIM SREDINAMA I METODE PRAĆENJA

5.1	UVOD.....	141
5.2	CILJEVI PRAĆENJA KVALITETA VAZDUHA.....	142
5.3	PLANIRANJE MREŽE PRAĆENJA KVALITETA VAZDUHA.....	143
5.3.1	Izrada katastra emisije polutanata.....	144
5.3.2	Ostale potrebne informacije.....	147

5.4	ORGANIZACIJA PRAĆENJA KVALITETA VAZDUHA I POTREBNA SREDSTVA	148
5.5	RAZMATRANJE PROGRAMA PRAĆENJA KVALITETA VAZDUHA	148
5.5.1	Izbor polutanata koji će se pratiti	148
5.5.2	Izbor oblasti u kojoj će se pratiti kvalitet vazduha	149
5.5.3	Broj i raspored mjernih mjesta	149
5.5.4	Učestalost i trajanje uzorkovanja	150
5.6	KRITERIJUMI ZA LOKACIJU MJERNIH STANICA	151
5.6.1	Reprezentativnost mjerne stanice	151
5.6.2	Uporedivost mjernih stanica	151
5.6.3	Fizički uslovi za postavljanje mjernih stanica	152
5.7	OSTALI BITNI DJELOVI PROGRAMA PRAĆENJA KVALITETA VAZDUHA	152
5.7.1	Učešće laboratorija	152
5.7.2	Osiguranje kvaliteta rada	153
5.7.3	Prikupljanje i obrada podataka	153
5.8	ANALITIČKE METODE I POSTUPCI KOJI SE PRIMJENJUJU PRI KONTROLI KVALITETA VAZDUHA	153
5.8.1	Uvod	153
5.8.2	Uzorkovanje vazduha za analizu	154
5.8.3	Određivanje sadržaja polutanata u vazduhu primjenom diskontinualnih metoda	155
5.8.3.1	Određivanje sadržaja sedimentne prašine u vazduhu	155
5.8.3.2	Određivanje sadržaja lebdećih čestica u vazduhu	156
5.8.3.3	Određivanje sadržaja sulfatne kiseline u vazduhu	157
5.8.3.4	Određivanje sadržaja olova, olovnih para i olovnih jedinjenja u vazduhu	157
5.8.3.5	Određivanje sadržaja sumpor-dioksida u vazduhu	158
5.8.3.6	Određivanje sadržaja ugljen-monoksida u vazduhu	160
5.8.3.7	Određivanje sadržaja azot-dioksida u vazduhu	160
5.8.3.8	Određivanje sadržaja azot-monoksida u vazduhu	161
5.8.3.9	Određivanje sadržaja ukupnih oksidanata ozona i peroksiacetilnitrate u vazduhu	162
5.8.3.10	Metoda na osnovi hemiluminiscencije za određivanje ozona u vazduhu	163
5.8.3.11	Metode određivanja sadržaja peroksiacetilnitrate u vazduhu	163
5.8.3.12	Određivanje sadržaja ukupnih volatilnih organskih jedinjenja u vazduhu	163
5.8.3.13	Određivanje sadržaja polinuklearnih aromatskih ugljovodonika u vazduhu	164
5.8.3.14	Određivanje sadržaja sumpor-vodonika u vazduhu	165
5.8.3.15	Određivanje sadržaja hlora u vazduhu	165
5.8.3.16	Određivanje sadržaja fluorida u vazduhu	165
5.8.4	Analitičke metode i postupci za određivanje pojedinih specifičnih polutanata u vazduhu	166
5.8.4.1	Uvod	166
5.8.4.2	Određivanje sadržaja volatilnih organskih jedinjenja u vazduhu koristeći postupak adsorpcije komponenata na smoli Tenax i analiza GC/MS	167
5.8.4.3	Određivanje sadržaja volatilnih organskih jedinjenja u vazduhu postupkom adsorpcije na karbon molekulskim sitima i GC/MS analizom	167
5.8.4.4	Određivanje sadržaja volatilnih organskih jedinjenja u vazduhu koristeći metodu kriogene predkoncentracije i GC sa FID i ECD detektorom	168
5.8.4.5	Određivanje sadržaja organo-hlorinih pesticida i polihloriranih pesticida u vazduhu	168
5.8.4.6	Određivanje sadržaja aldehida i ketona u vazduhu uz pomoć HPLC	168
5.8.4.7	Određivanje sadržaja fozgena u vazduhu uz pomoć HPLC	168
5.8.4.8	Gasno-hromatografsko određivanje sadržaja N-nitrozodimetilamina u vazduhu	169
5.8.4.9	Određivanje sadržaja fenola i homologa u vazduhu uz pomoć HPLC	169
5.8.4.10	Određivanje sadržaja polihloriranih dibenzo-p-dioksina (PCDD) u vazduhu uz pomoć GC/MS	169

5.8.4.11	Određivanje sadržaja organo-hlornih pesticida u vazduhu uz pomoć gasne hromatografije sa ECD detektorom	169
5.8.4.12	Određivanje sadržaja nemetanskih organskih jedinjenja (NOJ) vazduhu metodom kriogene predkoncentracije i direktne detekcije sa FID detektorom	170
5.8.5	Određivanje sadržaja polutanata u vazduhu pomoću automatskih instrumenata	170
5.8.5.1	Uvod	170
5.8.5.2	Osnove uređaja za automatski monitoring	171
5.8.5.3	Automatski monitori za određivanje polutanata	171
5.8.5.3.1	Automatsko određivanje lebdećih čestica u vazduhu	171
5.8.5.3.2	Automatsko određivanje sumpor-dioksida u vazduhu	172
5.8.5.3.3	Automatsko određivanje ugljen-monoksida u vazduhu	172
5.8.5.3.4	Automatsko određivanje oksida azota u vazduhu	173
5.8.5.3.5	Automatsko određivanje fotohemijskih oksidanata u vazduhu	173
5.8.5.3.6	Automatsko određivanje ugljovodonika u vazduhu	174
5.8.5.3.7	Automatsko određivanje sadržaja sumpor-vodonika u vazduhu	174
5.8.5.3.8	Automatsko određivanje sadržaja fluor-vodonika u vazduhu	174
5.8.5.3.9	Monitori na bazi senzora	174
5.8.5.3.10	Monitoring sistemi daljinske kontrole kvaliteta vazduha	176
5.8.6	Postavljanje automatskog monitoring sistema	177
5.8.6.1	Uvod	177
5.8.6.2	Izbor lokacije imisionih stanica	177
5.8.6.3	Izbor polutanata koji će se pratiti mrežom monitoringa	178
5.8.6.4	Tehnički opis monitoring sistema	178
LITERATURA	.....	181

POGLAVLJE VI - UPRAVLJANJE EMISIJOM POLUTANATA - RJEŠAVANJE PROBLEMA ZAGAĐENJA VAZDUHA

6.1	UVOD	185
6.2	KONTROLA (UPRAVLJANJE) EMISIJE ČESTICA	191
6.2.1	Uvod	191
6.2.2	Taložne komore	196
6.2.3	Ciklonski uređaji (suvi centrifugalni kolektori)	198
6.2.4	Mokri kolektori (skruberi)	201
6.2.5	Elektrostatski precipitatori (elektro-fiteri)	206
6.2.6	Izdvajanje čestica uz pomoć filtera (cjedila)	214
6.3	KONTROLA EMISIJE OKSIDA AZOTA	218
6.3.1	Uvod	218
6.3.2	Modifikacija uslova izgaranja	219
6.3.3	Čišćenje dimnih i otpadnih gasova	222
6.3.3.1	Uvod	222
6.3.3.2	Suvi postupci	223
6.3.3.3	Mokri postupci	233
6.3.3.4	Postupci smanjenja emisije SO ₂ i NO _x	234
6.3.3.5	Iradijacija snopom elektrona	238
6.3.4	Smanjenje emisije oksida azota iz industrijskih procesa	239
6.4	KONTROLA EMISIJE OKSIDA SUMPORA	244
6.4.1	Uvod	244
6.4.2	Supstitucija goriva	244

6.4.3	Odsumporavanje goriva.....	245
6.4.4	Odsumporavanje otpadnih (dimnih) gasova	247
6.4.4.1	Uvod.....	247
6.4.4.2	Mokri postupci.....	251
6.4.4.2.1	Krečni (krečnjački) skruberski postupak.....	251
6.4.4.2.2	Duplo bazno tretiranje SO ₂	258
6.4.4.2.3	Apsorpcija u razblaženom rastvoru H ₂ SO ₄	259
6.4.4.2.4	Postupak čišćenja Niro Atomizer.....	260
6.4.4.2.5	Welman-Lord postupak.....	260
6.4.4.2.6	Walther postupak odsumporavanja.....	264
6.4.4.2.7	Magnezitna metoda.....	265
6.4.4.3	Polusuvi postupak odsumporavanja u skruberskim uređajima	266
6.4.4.4	Suvi postupci	269
6.4.4.4.1	Krečnjačka ili krečna aditivna metoda	269
6.4.4.5	Katalitički postupci	273
6.4.4.5.1	Katalitička oksidacija u parnoj fazi (21)	274
6.4.4.5.2	Postupak redukcije SO ₂ do elementarnog sumpora.....	274
6.4.4.6	Ostali postupci	275
6.4.4.6.1	Postupak sa taljenim karbonatima	275
6.4.5	Smanjenje emisije sumpor-dioksida iz industrijskih procesa	276
6.5	KONTROLA EMISIJE VOLATILNIH JEDINJENJA(VJ) I ORGANSKIH RASTVARAČA IZ STACIONARNIH IZVORA.....	277
6.5.1	Uvod.....	277
6.5.2	Postupci kontrole emisije volatilnih jedinjenja	278
6.5.2.1	Uvod.....	278
6.5.2.2	Destrukcija (spaljivanje) volatilnih jedinjenja.....	281
6.5.2.3	Adsorpcija.....	286
6.5.2.4	Apsorpcija.....	290
6.5.2.5	Kondenzacija	293
6.5.2.6	Biološki postupci čišćenja gasova.....	295
6.5.2.6.1	Uvod.....	295
6.5.2.6.2	Biofilteri.....	296
6.5.2.6.3	Bioskruberi.....	298
6.6	KONTROLA EMISIJE POLUTANATA IZ MOTORNIH VOZILA.....	300
	LITERATURA.....	302
DODATAK		